

Aanklacht en apologie van de filosoof, de filosofie, het filosoferen ¹

Hagar de Verschrikkelijke

door Dik Browne

Het onderstaande pro en contraschema vullen we aan vertrekkend van de Hagarstrip met zoveel mogelijk 'boutades' uit 2500 jaar cultuurgeschiedenis. Enerzijds gaat het om het inventariseren van (voor)oordelen, irritaties en regelrechte aanvallen op filosofen, filosofie, filosoferen (al dan niet met kinderen)... Anderzijds zoeken we (tegen)argumenten die een pleidooi houden ten gunste van de filosoof en zijn activiteiten.

DE AANKLACHT	DE VERDEDIGING
- wereldvreemd	- gaat over alles en allen; heel concreet
-	-
-	-
...	...

Als afsluiter van deze brainstorm krijgt iedereen ter aanvulling een fragment uit de 'Laus Stultitiae/Morias Engkomion' van Erasmus. Deze nog steeds levendige 'stilistische oefening' (1511) hekelt bij monde van de 'Zotheid' de gebreken van jong tot oud, van kerk- tot

wereldleider, van onderwijzers, rechtsgeleerden, filosofen... In een poging om deze bijtende satire hoorbaar te reconstrueren, declameren we in de juiste volgorde de citaten over de verwaandheid van het (toenmalig) filosofiebedrijf.²

¹ Dit is een speelse en overduidelijke illustratie van de tegenpool van een echt filosofisch gesprek; nl. het botweg naast elkaar plaatsen van louter meningen zonder enige vorm van nuancering en luisterbereidheid. Het wordt een bewust doorgedreven dovemansgesprek waarin toch heel wat denkmateriaal op een ludieke wijze ter tafel wordt gebracht. Deze oefening (en nog veel meer) vindt men (in een iets andere vorm) terug in: Poppelmonde W. en Wyffels D., Klassevol filosoferen, Reeks filosoferen deel 4, Plantyn, Mechelen, 2008, p. 120

² We gebruiken voor deze dramatische werkvorm de tekst van: Erasmus, Lof der Zotheid, Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen, Prisma-boeken 1359, p. 187

Kenmerken van filosofische vragen

- Niet eenvoudig te beantwoorden door experiment of vanuit een wetenschappelijke achtergrond
- Geen éénduidig, éénvormig antwoord; argumentatie, logica verleent kwaliteit
- Behandelen fundamentele, principiële kwesties
- De 'laatste' vragen of uiteindeelikhedsvragen; Wat is...?, Waarom...?
- Open vraag zonder antwoordverwachting; het denkproces in groep staat voorop
- Verrijking voor jezelf door het leren kennen van andere denkwijzen

De socratische houding: De filosoof als detective en regisseur³

De kenmerken van **de detective**:

- Zijn onderzoekende geest gaat via analyse en evaluatie van aanwijzingen naar een oplossing
- Alle mogelijkheden worden aanvankelijk opengehouden en gaandeweg beperkt
- Waarheidsgerichtheid door het zorgvuldig toetsen van hypothesen

De kenmerken van **de regisseur**:

- Door minimale aanwijzingen in een sfeer van samenwerking de acteurs een specifieke rol laten opnemen
- Bepaalt de vorm van het stuk; de acteurs zijn verantwoordelijk voor het brengen van de inhoud
- Bewaker van het 'geboorteprocess' door flexibel denken, anticiperen, voldoende afzijdigheid met oog voor suggesties en inspeland op kritiek

Uit onderzoek blijkt dat filosofische gespreksleiders - maar ook de deelnemers - heel uiteenlopende rollen kunnen spelen tijdens het wijsgerige gesprek:

facilitator, provocateur, modulator, monitor, ondersteuner, constructeur, ... woeler

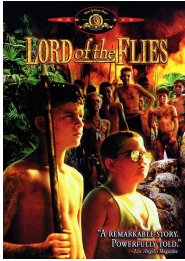
Door zich op een bepaalde manier op te stellen, drukt men eveneens een voorkeur uit voor een specifieke groep van filosofische doelstellingen:

1. Inhoudelijke doelstellingen	2. Ontwikkelen van denkvaardigheden	3. Persoonlijke zingeving en engagement	4. Vorming van een onderzoeksgemeenschap
bijdrage tot de 'kennis' over een wijsgerige kwestie	denken over denken	zelfverheldering en – confrontatie	realiseren van de filosofische dialoog
synthetiserende benadering	analytische benadering	praktisch-therapeutische benadering	waardenpedagogische benadering
continentale wijsbegeerte	Anglo-Amerikaanse filosofie	de wijsbegeerte van de oudheid	cognitieve ontwikkelingspsychologie

In een filosofisch gesprek gaat het meestal om een combinatie van deze onderling verbonden doelstellingen. Deze zijn eveneens vervlochten met de mogelijke rollen van de gespreksleider en komen meestal duidelijk tot uiting in de vragen die hij stelt. Zo wordt meteen duidelijk dat FMKJ wereldwijd vele varianten en werkwijzen kent en niet zomaar onder één wijsgerig hoedje te vangen is.

³ Zie Anthone, R. & Mortier, F., Socrates op de speelplaats, filosoferen met kinderen in de praktijk, Acco, Leuven, 1997, p. 53, 75

'Lord of the Flies' – William Golding (1911 – 1993)⁴

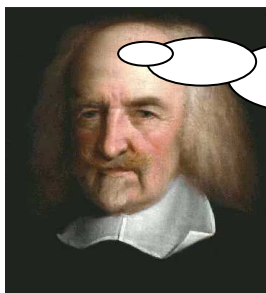
Een groep van 25 kinderen overleeft een vliegtuigongeluk en belandt op een eiland. De oudste van de groep is Ralph en omdat er geen volwassenen op het eiland zijn, wordt Ralph als 'de leider' gekozen.

Alles gaat anders na een paar dagen. Ralph en Jack krijgen meningsverschillen, waarbij Ralph het nog steeds noodzakelijk vindt om hutten te bouwen, omdat vooral de jongsten hier behoefte aan hebben. Jack daarentegen meent dat jagen belangrijker is. Ze hebben nog niet veel gegeten, maar hebben wel dieren op het eiland ontdekt. Er ontstaan twee groepen, waarbij Ralphs groep iets groter is en vooral bestaat uit de jongste jongens. Het bouwen van hutten schiet niet op omdat er veel wordt gezwoommen. De jongsten hebben geen zin in hutten bouwen en gaan naar Jacks groep. Daar gaat het er veel heftiger aan toe.

Vanaf het begin zijn de kinderen gefascineerd door een 'monster'. De locatie hebben ze al ontdekt. Die is gelegen in een soort grot. Simon is degene die na een tijdje alleen op onderzoek uitgaat. Als hij duidelijk wil maken aan de groep van Jack dat hij het monster heeft gezien, wordt hijzelf aangezien voor het monster. Omdat het donker is en hij een groenachtige lichtbundel in zijn hand heeft en wilde bewegingen maakt, gaat iedereen in de aanval. Met hun stokken prikken de jongens op Simon in. Dood wordt hij achtergelaten, tot ongeloof bij Ralph en Piggy, die nu beiden nog een minderheidsgroep vormen.

Omdat Ralph en Piggy alleen over zijn, besluiten ze naar Jacks groep te gaan om te praten. Als ze daar zijn, wil Piggy een soort toespraak houden. Boven op de rotsen duwt een van de jongens een rots omlaag, die op Piggy valt. Hij valt dood neer. Ralph rent huilend weg en kan geen goed woord voor Jacks groep hebben. Die heeft inmiddels iedereen opgeroepen achter Ralph aan te gaan. De jacht op Ralph is geopend en hij moet vluchten voor zijn leven. Uiteindelijk komt hij terug op het strand en staat - opgelucht en blij gered te zijn - oog in oog met een Amerikaans marineofficier. Hij ziet brand, rennende kinderen en kan niet geloven wat er gebeurd is. Na een paar dagen op een eiland is een groep brave jongens veranderd in een wild stel primitief levende jagers.

De door - denker van dienst

Thomas Hobbes
1588-1679

*Zonder de wet zou het leven van de mens 'eenzaam, arm, onaangenaam, wreed en kort' zijn" Want ...**homo homini lupus est**; 'De mens is voor zijn medemens een wolf'. De mens is er van nature op gericht om te overleven, en dat maakt dat hij voortdurend op jacht is naar alle middelen die overleven mogelijk maken. Dit maakt de medemens tot zijn concurrent of zelfs tot zijn vijand.*

⁴ Sir William Gerald Golding was een Engels schrijver en dichter. Hij won de Nobelprijs voor de literatuur in 1983. Zijn bekendste werk is [Lord of the Flies](#) uit 1954. Het werd een onmiddellijk wereldwijd succes. Het boek weerspiegelde dan ook de ontgoocheling in de menselijke natuur tijdens de naoorlogse periode. Golding verklaarde zelf dat de roman voortgekomen was uit zijn ervaringen in de Tweede Wereldoorlog. Van het boek zijn ook twee filmversies gemaakt: een in 1963 door Peter Brook de andere in 1990 door Harry Hook.

Reflectiemodel⁵ ter voorbereiding van het metagesprek

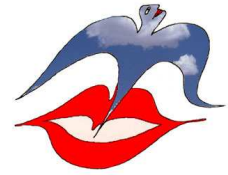
Mijn Filologboek:			
Ik zet hieronder per vraag een kring rond het vakje van mijn keuze en verduidelijk mijn antwoord.			
1 Heb je iets onthouden uit het onderzoeksgesprek? Ik herinner me ...			
niets	weinig	veel	heel veel
2 Was het moeilijk om je aan de gespreksregels te houden?			
altijd	af en toe	meestal	nooit
3 Kon jij je eigen ideeën verbinden met deze van de anderen en erop verder bouwen?			
altijd	af en toe	meestal	nooit
4 Heb jij iemand rechtstreeks aangesproken of een vraag gesteld?			
nooit	af en toe	dikwijls	heel veel
5 Heeft de juf/meester iedereen voldoende luister- en spreekkansen gegeven?			
nooit	af en toe	dikwijls	heel veel
6 Zou jij ooit willen proberen om zelf een filosofische dialoog uit te schrijven?			
nooit	af en toe	dikwijls	heel vaak
! Deze uitspraak is echt de moeite waard, mooi, verrassend of gewoon goed ge-/bedacht:			
? Dit deel uit het gesprek is nog steeds onduidelijk, moeilijk of echt verwarrend:			
Tijdens het filosoferen kwam een onderwerp aan bod dat ik graag wil opzoeken:			
			
Ik weet aan wie ik uitleg kan vragen over:			
			
Er is iets gezegd dat mij aanzet om het volgende eens te doen/ te maken:			
			

⁵ Dit reflectiemodel en de koppeling van literatuur/film aan een filosofisch citaat zijn 2 kenmerken van 'FiloMundO'. Deze filosofieersessies worden in de derde graad aangeboden als onderdeel van een 'themapakket' bij de nieuwe WO -methode 'MundO' (te verschijnen in 2010 bij Die Keure - Brugge)

Hoe wijs ik kiezelsteentjes aan?⁶

- Augustinus heeft het doceren vergeleken met het tonen van een stad die we reeds lang kennen aan een bevriende bezoeker. Hij schiep dit beeld als antwoord op de klacht van zijn diaken die doceren saai vond; De stad waarin we al jaren wonen of een landschap wordt getoond aan een vriend en kijkend met diens ogen zie ikzelf de stad weer *als nieuw*.
- Die vanzelfsprekende schoonheid treedt plotseling weer naar voren, is weer *aanwezig*. Deze nieuwheid, deze aanwezigheid van de dingen dank ik aan het kijken samen met de vriend. Is het niet zo, dat de mate van welwillendheid, de graad van vriendschap, ook mee bepaalt hoe fris en hoe aanwezig de dingen weer zullen worden? De verbinding van panorama met vriendschap is geen willekeurige. Bij Augustinus worden 'vriendschap' en 'aanwezigheid van het panorama' verbonden binnen het fenomeen doceren.
- Zo wandelde ik laatst met mijn vijfjarig zoontje Bart over een landweg. Ik raapte een kiezelsteentje op en liet hem zien hoe mooi dat was van vorm en kleur. Bart was enthousiast, zocht naar meer mooie steentjes om thuis aan moeder te laten zien.
- Er was in hem een motor aangezet die vanzelf voortliep. Hij noteerde niets, hoefde ook geen moeite te doen om iets te onthouden. Hij trekt geen kar naar een examen. Hij heeft enkel en stukje rijkdom ontdekt en herkend. Een stukje zelfrealisatie dat geen moeite kost. Hier kristalliseert zich het hele fenomeen doceren en harmonisch leren.
- Ook voor mij waren die steentjes *opnieuw* bewonderenswaard! Door mijn 'samen' kijken en zien, heb ik het wonder van de kiezelsteentjes tastbaar geweten voor Bart én voor mij, in een moment van éénzelfde panorama.
- Doceren en onderwijzen is in wezen: aanwijzen - in een gemeenschappelijk panorama, op dit moment. Hier aan de landweg werd niets uitgedacht, geen les voorbereid, geen programma opgesteld. Het kiezelsteentje werd niet aangereikt als antwoord op het vragend kind en evenmin vanuit een volwassen referentiekader.
- Kennelijk is er een derde, door onderwijskundigen nog niet erkende oorsprong van het aanbieden: *samen zien*. Hier ontsprong in mij de creatieve act waarmee ik het kiezelsteentje aanreikte en hem wekte tot leven. Ik opende mijn kind! En het merkwaardige is, dat ik, net als alle vaders wandelend met hun zoontje, alleen maar mooie dingen zie!
- Wat weten we eigenlijk van het samenzijn, van vriendschap, van het ons ingeboren vermogen en van de hartstocht tot wekken van leven en eigenheid, van opvoeden? Wat weet de onderwijskunde eigenlijk?
- Zolang het instituut school bestaat hebben didactici het hoofd gebroken over de haast onverzoonbare tegenstelling tussen school en leven. Wat school biedt, blijkt maar moeilijk te willen integreren in het vanzelfsprekende bezit van waaruit wij leven. Schoolkennis gaat voor een aanzienlijk deel teloor, lijkt te verdorren, te verschrompelen tot examenstof; versteent tot louter opgave ... datgene wat de school aanreikt is slechts pseudo- aanwezig; zelfs een eend op school wordt spoedig een schooleend.
- Laten we nu even terugkeren naar de landweg. Stellen we nu voor dat mijn buurman het succes van mijn simpele daad heeft gezien en meent dat ook zijn zoon wel gebaat zou zijn met zo' n enthousiasme voor kiezelsteentjes. Zijn tred is misschien iets te gehaast of een weinig te talmend. Zijn belangstelling is ook wel wat geveinsd, want in wezen interesseren de kiezelsteentjes hem geen zier, maar waarom geen toneel gespeeld omwille van het effect?
- Als de buurman quasi verrast het steentje toont, kijkt deze zijn vader aan met de opmerking: Vader, U bent nu net een schoolmeester! Het oprapen van dit steentje ontsprong niet vanuit een *samen zijn*. De gretigheid waarmee we op het eindresultaat zijn gericht, dwarsboomt de ontmoeting. Daar ligt een onderscheid tussen school en leven. School is imitatie uit gretigheid. *In die imitatie is de vervreemding al van meet af aan ingebouwd*. School heeft niet de rust van het aanwezig zijn en van het gesprek maar gaat overijld naar de discussie over eindresultaten.

⁶ T. Gerritse De integrale tekst werd opgenomen in het boek van Tjeu van den Berck, Vluchten kan niet meer, Patmos, Antwerpen/Amsterdam, 1979, p. 93-95

VEFO vzw**Vlaams netwerk voor Eigentijds FilosofieOnderwijs**

Uw startpagina naar vele FMKJ- links: www.filosoferen.eu (website van VEFO vzw)⁷.

'De nieuwe vakoverschrijdende eindtermen geven aan welke basisvorming nodig is 'om de leerlingen voor te bereiden op het kritisch- creatief functioneren in de samenleving en het uitbouwen van een persoonlijk leven'. Leerlingen moeten doorheen de verschillende vakken in het secundair onderwijs een aantal vaardigheden meekrijgen die daarvoor nodig zijn. Creativiteit, empathie, exploreren, flexibiliteit, kritisch denken, een open en constructieve houding, respect, enzovoort ... Op deze punten kan filosoferen als methode een interessante bijdrage leveren.' (Minister Pascal Smet op 23.11.09 tijdens het slotwoord van het internationaal FMKJ- symposium te Brussel)

Filosoferen zit reeds lang wereldwijd in de lift als een veelbelovende educatieve mogelijkheid. Eigentijds filosofieonderwijs kan een wezenlijke bijdrage leveren aan het realiseren van vele hedendaagse onderwijsuitdagingen. Vlaanderen heeft sedert enkele jaren 'resoluut' de inhaalbeweging ingezet.^φ De **doelstelling** van de vereniging als **VEFO vzw** op 21 april 2006 opgericht luidt:

'...ijveren voor en realiseren van degelijk en eigentijds filosofieonderwijs in Vlaanderen. Degelijk en eigentijds filosofieonderwijs is ongebonden, wijd verspreid, maatschappelijk relevant, didactisch toegankelijk, legt de klemtoon op vaardigheden en attitudes, heeft uitdrukkelijk oog voor de inzet van de verworven competenties in de andere vakken en wordt gegeven door hiertoe opgeleide leerkrachten.' (art. 3 statuten)

Ieder die zich schriftelijk akkoord verklaart met het doel van de vereniging kan lid worden. Het lidgeld bedraagt **10 EURO voor individuele leden** en **5 EURO voor studenten**. Voor **250 EURO wordt u erelid**. In ruil voor uw lidmaatschap:

- IJveren wij op vele fronten voor een eerlijke kans voor filosofieonderwijs
- Organiseren wij studiedagen
- Bouwen wij de website verder uit
- Organiseren wij intervisie tussen filosofieleraars
- Kunnen wij verder werk maken van: een didactisch totaalconcept en eigen publicaties, een nieuwsbrief, een projectwerking naar specifieke doelgroepen toe, korting op eigen initiatieven, ...
- VEFO vzw wil graag verder ten dienste staan om de verspreiding van het filosoferen in Vlaanderen te bevorderen. Wie o.a. de Plantyn- boekenreeks wil gebruiken om een vormingsinitiatief op touw te zetten mag steeds op ons een beroep doen. In samenspraak met de organisatoren, de auteursgroep en onze medewerkers kunnen we voorstellen doen om een bruikbaar concept uit te werken op maat van uw doelgroep.

⁷ Peter Visser Coördinator VEFO vzw www.filosoferen.eu - peter.visser@telenet.be
Elisabethstraat 10 2550 Kontich 03/457.67.19 - 0494/36.52.07

^φ Zie: <http://jsp.vlaamsparlement.be/docs/stukken/2001-2002/g1138-3.pdf/>